

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ

У статті розглянуто сутність ціннісних та професійно-ціннісних орієнтацій. Визначено, що значним важелем ефективного професійного становлення особистості є її здатність віднаходити особистісний смисл у майбутній професійній діяльності. Обґрунтовано, що самовизначення характеризується привласненням певних цінностей та їх усвідомленням як власних на основі самопізнання і втіленням цих цінностей у певних видах діяльності.

Ключові слова: *цінності, ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, професійне самовизначення.*

Професійне самовизначення учнів постає одним із найголовніших завдань старшого підліткового і юнацького віку. Саме тому забезпечення особистісного і професійного самовизначення учнів було і залишається пріоритетним завданням освітнього процесу. Адже усвідомлений вибір професії пов'язаний з успішною самореалізацією особистості у професійній діяльності. Однак, дослідження останніх років свідчать про те, що процес професійного самовизначення та подальшого професійного становлення особистості часто утруднений як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Наразі однією з основних проблем є відтермінування у часі професійного самовизначення на період навчання у ВНЗ, що свідчить про відтермінування у частини студентів реалізації суб'єктивних властивостей особистості, стилю життя, побудови індивідуальної кар'єрної траєкторії тощо.

Професійне самовизначення пов'язане з усвідомленням особистістю себе, як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з вимогами професій, усвідомлення своєї ролі в даній системі соціальних відносин і своєї відповідальності за реалізацію своїх здібностей, саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої кар'єрної мети. Відповідно, процес професійного самовизначення потребує від молоді особистості включення рефлексивних можливостей психіки.

Розроблена Н. Пряжніковим модель професійного самовизначення, розкриває такі його складові: ціннісна, в якій відображаються мотиви вибору суб'єктом свого професійного шляху; процесуальна – характеризує динаміку цілепокладання, рефлексії й розвитку учня під час побудови особистої професійної перспективи і коригування своїх професійних намірів; результативна, яка проявляється у сформованості компетентності у сфері допрофесійного самовизначення; системна, що відображає єдність особистісного і соціального аспектів планування професійної кар'єри з огляду на становлення суб'єктної позиції учня (Пряжников, 1996).

На думку М. Гінзбурга, починаючи зі старшого підліткового віку людина здатна усвідомлювати свої власні цінності і активно визначати власну позицію щодо цінностей тих чи інших соціальних груп, тобто здійснювати ціннісно-сміслову орієнтацію відносно цінностей професійної діяльності (Гінзбург, 1988). Отже, якщо у цей період мають місце нечіткі світоглядні переконання, превалює змішаність цінностей, то ефективно визначитися з майбутньою професійною діяльністю майже неможливо.

Ціннісні орієнтації переважно розглядаються як компонент структури особистості, що характеризує спрямованість і зміст активності індивіда, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надає сенс і напрямок особистісним позиціям, поведінці, вчинкам. Найчастіше виокремлюють такі функції цінностей: оцінна, селективна, мотиваційно-смістова, системотворна, ідеологічна. Оцінна функція особистості є провідною, оскільки здійснює оцінку феноменів соціокультурного простору, що дозволяє їй вибудовувати ціннісне ставлення до потоку цінностей особистісного простору у вимірах «моє – не моє», «добре – погано», «подобається – не подобається» тощо. За допомогою селективної – особистість відбирає найбільш значущі цінності з навколишнього світу, які відповідають її спрямованості, потребам, бажанням, установкам тощо. Мотиваційно-смістова – реалізує можливість дорослої особистості до осмислення й визнання цінностей як суб'єктивних спонук у процесі здійснення усвідомленої цілеспрямованої діяльності. Системотворна функція виявляється в

організації дорослою людиною психологічного простору на засадах принципової спрямованості, підкореності визнаним нею цінностям-цілям, ідеалам, прагненням тощо. Ідеологічна функція цінностей як дієвий засіб у міжособистісних взаємодіях людей вмотивовує в них прояви поваги, підтримки й захисту людини чи групи. Це дозволяє дорослій особистості (групі) виправдати її вірування й дії навіть, якщо вони є ненормативними чи непопулярними (Романюк, 2018).

Як зазначає І. Бех, поняття цінність, доволі широке, воно охоплює все що цінує особистість, що є для неї значущим і важливим. На кожному етапі розвитку суспільства, створюється специфічний набір і вибудовується певна структура цінностей, які сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів на особистісні принципи життєдіяльності, оскільки перетворюються на внутрішні спонуки (мотиви поведінки особистості) (Бех, 2018).

В монографії за редакцією М. Підлісного зазначено, що провідним компонентом змістовної структури ціннісних орієнтацій виступає той компонент поведінки, який виражає загальну спрямованість особистості та організовує в єдине ціле всю мотиваційну структуру особистості. Однак для того, щоб ціннісні орієнтації могли стимулювати поведінку й вчинки, діяти як фактор мотивації особистості, людина має визнати й прийняти певні цінності, дати їм оцінку з точки зору своїх потреб та інтересів. Таким чином, орієнтація на певні цінності може виникнути лише як результат їх попереднього визнання, позитивної оцінки (Підлісний, 2020, с. 28).

Цінності у професійному становленні особистості мають вирішальну роль. У сучасному вітчизняному науковому доробку професійно-ціннісні орієнтації найчастіше розглядаються в контексті мотиваційно-сміслової сфери особистості й виступають в якості своєрідного регулятора її життєдіяльності.

Натомість, зарубіжні дослідники зосереджуються переважно на таких проблемах: вплив ціннісних орієнтацій на кар'єру працівників, позитивний взаємозв'язок професійних цінностей з сімейними та іншими (не професійними) цінностями, вплив професійних цінностей на самостійність і самоєфективність

у власній кар'єрі, формування професійної ідентичності студентів медичних вузів, соціальних працівників.

Таким чином, значним важелем ефективного професійного становлення особистості є її здатність віднаходити особистісний смисл у майбутній професійній діяльності. Отже, самовизначення характеризується привласненням певних цінностей та їх усвідомленням як власних на основі самопізнання і втіленням цих цінностей в певних видах діяльності.

Зауважимо, що усвідомлений вибір професії передбачає не лише усвідомлення особистістю ієрархії власних цінностей і орієнтацію на них. Кожна професійна діяльність пов'язана певною мірою з вимогами до ціннісних орієнтацій особистості, а також є середовищем для реалізації потреб особистості. Відповідно, вибір майбутньої сфери професійної діяльності є втіленням образу бажаного майбутнього людини. Таким чином, вибір напрямів життєвого шляху, основних векторів самореалізації особистості – це, перш за все, вибір домінуючих життєвих цінностей. У відповідності з цим формуватимуться і життєві цілі, домагання, що визначають професійний шлях особистості.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що проблема професійного самовизначення учнів потребує впровадження в освітній процес ефективних технологій, які сприятимуть формуванню ціннісного ставлення учнів до самого процесу власного самовизначення (яке є суб'єктивною потребою особистості у старшому шкільному віці) та до майбутньої професійної діяльності. Однією з таких технологій є система професійної орієнтації, яка має великий ресурс форм і методів супроводу учня у процесі професійного самовизначення і становлення. Однією з умов ефективності професійної орієнтації є відповідність вимогам особистості, що самовизначається, та врахування динамічності ринку праці. Саме тому необхідне постійне оновлення теоретико-практичних засад професійної орієнтації.

Складність процесу формування цінностей та ціннісних орієнтацій та необхідність пошуку ефективних шляхів і засобів її розв'язання обумовлено

тим, що професійно-ціннісні орієнтації проходять тривалий шлях трансформацій від професійних інтересів до професійних цінностей, від професійно-ціннісного ставлення до детермінації професійного саморозвитку.

Особливість професійного самовизначення полягає в тому, що воно пов'язане не стільки з життєвим досвідом особистості, скільки з її уявленням про майбутнє. Формування професійно-ціннісних орієнтацій актуалізується під час профільного і професійного самовизначення учнів, а важелем ефективного професійного становлення особистості є її здатність віднаходити особистісний смисл у майбутній професійній діяльності. Відповідно, професійний вибір є одним із ключових моментів привласнення певних цінностей.

Список використаних джерел

1. Бех, І. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей*. Київ – Чернівці : «Букрек». 296.
2. Гинсбург, М. Р. (1988). Личностное самоопределение как психологическая проблема. *Вопросы психологии*, 2. 19-26.
3. Романюк, Л. В. (2018). Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія*, 6. 71-76. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2018_6_15.
4. Підлісний, М. М. (2020). *Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення*. Дніпро : Видавець Біла К. О. 164.
5. Пряжников, Н. С. (1996). *Профессиональное и личностное самоопределение*. Москва: Ин-т практической психологи; Воронеж: НПО «МДЭК». 256.

О.Л. Пруцакова
м. Київ

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ НА КОРИСТЬ ДОВКІЛЛЯ

Статтю присвячено значенню екологічних цінностей у структурі екологічної компетентності особистості і процесі прийняття рішень на користь довкілля, залежності прийняття екологічних рішень від місця екологічних цінностей у ціннісній ієрархії. Продемонстровано необхідність активізації ціннісних аспектів у формуванні екологічної компетентності задля безпечного майбутнього.

Ключові слова: *Екологічна освіта, екологічна компетентність, цінності, прийняття рішень*

Компетентнісний підхід в Україні визнано у якості однієї з провідних стратегій входження у світовий освітній простір. У освітньому законодавстві прийнято низку документів, що стали підставою для перегляду змісту освіти,